

TEMURIYLAR DAVRI MADANIYATI

G'aybullayev Ruslan Asliddinovich

Buxoro Davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'rta asrlar davri madaniyatining shakllanishi va Temuriylar davri madaniyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Ilm-fan, adabiyot va san'at, hunarmandchilik va me'morchilik

КУЛЬТУРА ТЕМУРСКОГО ПЕРИОДА

Гайбуллаев Руслан Аслиддинович

Студент Бухарского государственного университета

Аннотация: В данной статье рассматривается формирование средневековой культуры и культуры тимуридского периода.

Ключевые слова: наука, литература и искусство, ремесла и архитектура.

CULTURE OF THE TEMURIAN PERIOD

Gaybullayev Ruslan Asliddinovich

Student of Bukhara State University

Annotation: This article discusses the formation of medieval culture and the culture of the Timurid period.

Keywords: Science, Literature and Art, Crafts and Architecture

Temur va temuriylar davri O'rta Osiyo madaniyatida alohida davrni tashkil qiladi. Madaniyat tarixida klassik davr hisoblangan bu davr xususan, o'zbek madaniyatining butungi huquqiy joylashuvida asos bo'lib xizmat qildi. Avvalo, bu davr madaniyati Temur asos solgan kuchli davlatchilik tamoyillari asosida

shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bilan bog‘liqdir. Amir Temur davrida O‘rta Osiyoning mustaqil bir davlat qilib birlashtirilishi mamlakatning iqtisodiy-madaniy taraqqiyotiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ilm-fan, adabiyot va san‘at, hunarmandchilik va me‘morchilik ravnaq topdi. Mamlakat va poytaxt Samarqandning obodonchiligi yo‘lida mahalliy va chet mamlakatlardan ko‘plab fan va san‘at ahllarini, hunarmand me‘morlarni va musavvirlarni to‘pladi.

Temur markazlashgan davlat tuzish jarayonida ishlab chiqarishga, xususan qishloq xo‘jaligiga alohida e‘tibor berdi. O‘rta Osiyoda qishloq xo‘jaligi sun‘iy sug‘orishga bog‘liqligini yaxshi tushungan Temur Angor kanalini qazirdi va Murg‘ob vodiysida sug‘orish ishlarini yo‘lga qo‘ydi. Samarqand va Shahrisabz shaharlari oqar suv bilan ta‘minlavchi- Lalmikor yerlarda ariklar qazildi. Dehqonchilikda donli ekinlar, paxga, zig‘ir ekilgan. Bo‘yoq uchun ro‘yan o‘simligi, shuningdek pillachilikda tutlar ko‘p ekilgan. Uzum, limon yetishgirshnan.

Ulug‘bek davrida Bog‘i maydonda turli o‘simliklar ekilib, Bog‘cha nomli bog‘barpo etyrgan. Temur Samarqand atrofida Bag‘dod, Sultoniya va Sheroz nomli qishloqlar qurdiradi. Temur va Ulug‘bek davrida qo‘ychilik va yilqichilikka alohida e‘tibor berilgan. Tog‘-kon ishlari yo‘lga qo‘yilib, turli ma‘danlar qazib olinishi tufayli hunarmandchilik rivojlangan. Obodonchilik, sug‘orma dehqonchilikning rivojlanishi iqtisodiy hayotda muhim soha-hunarmandchilik, savdo va tovar pul munosabatlarining taraqqiyotiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi hunarmandchilik tarmoqlarining ko‘payishi tufayli shaharlarda hunarmandchilik mahallalarining soni ortib, yangi bozor rastalari, tim va toqlar qurildi. To‘qimachilik, kulolchilik, chilangarlik, temirchilik va binokorlik sohalari asosiy o‘rin tuggan. Samarqand, Buxoro, Toshkent, Shohruhiya, Termiz, Shahrisabz, Karshi shaharlarida yangi hunarmandchilik mahalalari qurilib, savdo markaziga aylandi. Ip, jun, kanop tolasidan gazmollar to‘qilgan. Ipakdan shoyi gazlamalar atlas, kimxob. banoras, duhoba, horo, debo kabi gazmollar to‘qilgan. XV asrda metall buyumlar, uy-ro‘zg‘or buyumlari, asbob uskunalar, qurol-yarog‘lar ko‘plab ishlab chiqarilgan. Samarkand qurolsozlik markaziga aylanib, sovutsozlar

mahallasi qurigan. Shaharlarda mis va jezdan buyumlar va mis chaqalar zarb qilingan. Temur farmoni bilan Usta Izzoddin Isfahoniy yasagan jez qozon va shamdon hozirgacha saqlanib qolgan. Misgar va chilangarlar metallni toblash, quyish, sirtiga naqsh solish, oltin va kumush suvi yuritish kabi murakkab ishlarni bajarganlar.

Masalan, Bibixonim masjidi eshiklari yetti xil madan qotishmadan tayyorlangan. Zargarlar oltin, kumush va jez qotishmalaridan nafis zeb-ziynat buyumlari yasaganlar. Oltin va kumush gardishli, qimmatbaho toshlar qadalgan idishlar sirtiga naqsh va yozuvlar ishlangan.

2. Oʻrta Osiyo zaminida temuriylar davri ilm-fan, adabiyot, sanʼat sohalarida kamolot bosqichiga kutarildi. Temuriylar davlatining qudrati ayniqsa meʼmorchilikda namoyon boʻldi. Oqsaroy peshtoqida bitilgan «Qudratimizni koʻrmoq istasang - binolarimizga boq!» degan yozuv Temur davlatining siyosiy vazifasini ham anglatar edi. Temur davrida Movarounnahr shaharlari qurilishida istehkomlar, shoh koʻchalar, meʼmoriy majmualar keng koʻlam kasb etadi. Ilk oʻrta asrlardagi shaharning asosiy qismi boʻlgan «Shahriston»dan koʻlam va mazmuni bilan farq qiluvchi «hisor» qurilishini Samarqand Shaxrisabzda kuzatish mumkin. Qadamjolar meʼmorchiligi ham oʻziga xos tuzilishga ega. Temur Buxoroda Chashmai Ayub (1380y.) yodgorligini qurdiradi. Shunigdek, Temur Shahrizabzda ziyorat va dafn marosimlari uchun «hazira»- «Dor us-Siyozat» (1389-1400) xilxonasini qurdirgan. Oʻgʻli Jahongir vafot etgach Shahrizabzda maqbara (hazrati Imom) qurdirgan. Unda Xorazm meʼmorchiligi ananalarini koʻrish mumkin. Samarqanddagi Ulugʻbek rasadxonasi meʼmoriy sanʼatining noyob yodgorligidir. Rasadxona diametri 48 metrli aylana shaklda boʻlib, uch qavatlidir. Temuriylar davrida qurilgan saroylar ikki xil boʻlgan. Birinchisi-maʼmuriy-siyosiy maqsadda boʻlib, qalʼa yoki shahar ichida qurilgan. Ikkinchisi-shahar tashqarisidagi bogʻlarda qurilgan qarorgohlarda qabul marosimlari, majlislar oʻtkazilgan va xordiq chiqarilgan. Shahrizabzdagi Oqsaroy gumbazining diametri 22 metr boʻlib, toq va ravoqlari beqiyos boʻlgan. Temur va Ulugʻbekning asosiy, qarorgohi

Samarqanddagi Ko'ksaroy va Bo'stonsaroy deyiladi. Shuningdek, shahar tashqarisida Temur o'n ikkita bog' va saroylar bunyod etgiran. Temur darvrida qurilgan Shirinbeka opa, Bibixonim, Tuman opa obidalarida naqqoshlik va xatgotlik bilan birga tasviriy lavhalar ham mavjuddir. Shirinbeka opa maqbarasida tasvir ko'p ranglarda, qolgan ichki bino devorlarida oq va moviy rangdagi tabiat manzaralari tasvirlanadi.

Xattotlik san'ati taraqqiyotiga XV asrda an'anaviy nasxi, kufiy, devoriy xatlari bilan birga peshtoqlarni bezovchi suls va tezkor-nasta'liq noyob qulyozma asarlar ko'chiriladigan maxsus ustaxonalar kitobotchilikning ravnaqiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Tarixiy shaxslarning qiyofalari ham miniatyuralarda aks etgan. Amir Temur qiyofasi tiriklik vaqtida aks etgan miniatyuralar hali topilmagan. Asl holatiga yaqin suratlar «Zafarnoma»ning dastlabki ko'chirilgan nusxalarida uchraydi. Uning bir muncha yorqinroq qiyofasi Hirotda (1467 y.) ko'chirilgan «Zafarnoma»da keltiriladi. Dastlab Mirak Naqqosh boshlagan va Behzod yakunlagan ushbu miniatyurada boy kompozitsiya va serjilo bo'yoqlarning uyg'unligi ajralib turadi.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, har bir davrdagi madaniyatning o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda uni asrab avaylash keyingi avlodga yetkazish muhim vazifamiz bo'lishi lozim bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. <http://www.bilim.uz>
2. <http://www.ziyo.edu>. Uz
3. U.Qoraboyev ,G'.Soatov "O'zbekiston madaniyati"
5. Mansurov, To'xtaboyev " O'zbekiston madaniyati va san'ati tarixi"
6. 7-sinf O'zbekiston tarixi darsligi